

נ"מ במלחמת העצמאות

מתוך "שואה ומלחמה"

מלקט ועורך ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

הגיליון מופיע באתר 'לדעת' וכן ניתן לקבלו לאימייל מדי שבוע על ידי שליחת בקשה. eisikovits1@gmail.com,

058-4852-443

אודה לכם אם תעבירו את העלון לאנשיכם או כתובות של נציג עלון. אשמח לקבל הערות מחכימות ובל"נ אשתדל להתייחס אליהם. גם רשות להדפיס / לחלק / להעתיק / לשמור. - בשעת הצורך הרשות נתונה לאמור מהדברים שבעלון אף שלא בשם אומרים. אבל הבא להדפיס וידפיס בשם אומרו. יביא גאולה לעולם. כמו כן יש אפשרות לקבל כל עלון בכל שפה כמעט שתרצו בתרגום של ווארד .

נ"מ במלחמת העצמאות: סבתא עם תותח וקרב מעל תל אביב

חיל האוויר המצרי יצא להכות בתל אביב יום לאחר הכרזת המדינה, במחשבה שההכשרה הבריטית שקיבל תעזור להכריע את ישראל. כך הפתיעו תותחני ההגנה האווירית את טייסי האויב, והפכו את היתרון שלהם לחיסרון ענק

ניצן סדן

שלום, כאן הקברניט; סיפורנו מתחיל לפנות בוקר ב-15 במאי 1948, כשסגן מוחמד בראכה, בנו של ראש עיריית קהיר, קם נחוש ונמרץ עוד לפני תרועת ההשכמה בבסיס אל עריש במצרים. חיכה לו יום גדול, אולי הגדול בחייו. 150 ק"מ משם ובערך באותו הזמן, התעוררה גם סלקה-ורדה ינובסקי בצפון תל אביב - גם היא בלב מלא התרגשות. היום נדבר על המפגש המפתיע שלהם בחזית, בקרב הראשון של מדינת ישראל.

מוחמד סיים את הקפה והסיגריה, ונכנס לתדריך עם שאר אנשי הטייסת, שם קיבלו את פרטי המשימה: תחילת השמדת המפעל הציוני. רק 14 שעות קודם לכן הכריזה ישראל על עצמאותה, ועתה יצא חיל האוויר המצרי למכת פתיחה בעומק השטח: הפצצת תל אביב.

הטייס צוות לגל התקיפה השני, במסגרתו ימריא זוג ספיטפיירים וילווה מפציץ מצרי - מטוס מטען שהוסב לנשיאת פצצות. בעוד המפציץ משמיד יעד בלב העיר, יעוט מוחמד בספיטפייר שלו על שדה דב, וישמיד בבסיס החיוני בשתי פצצות שנשא ובאש תותחיו מטוסים ומתקנים.

בהינתן הפקודה, הניע הקצין המצרי את הספיט, והמריא עם שיר בלב; המתקפה הזאת עמדה להיות מאוד פשוטה. המצרים לא חששו מיירוט, שכן למיטב ידיעתם לא היו מטוסי קרב בידי היישוב היהודי.

וגם אם יפעילו מגיני הארץ מקלעים ותותחי נ"מ בודדים, הם היוו סיכון זניח: תותחים מכווני מכ"מ, שמציגים לסוללה מידע על גובה וכיוון תנועת המטרה, לא היו בארץ. וירי בכיוון ידני? בלי להתאמן שוב ושוב, ובמתאר הספציפי בו אמורים להתנהג מטוסי האויב, כמעט שאין סיכוי להצליח.

המודיעין המצרי העריך שבארץ אין בסיסי הכשרה של תותחני נ"מ, או תשתיות מתאימות לאימונים - צריך מסילות עם מטרה בצורת מטוס, ומטוסים שגוררים מטרת בד, משהו שמאוד קשה להסתיר. אז גם אם איזה יוסל או ברל ירים מקלע או תותח, כנראה שלא יוכל להזיק לספיטפייר שעט ב-600 קמ"ש על המטרה, או מזגזג בידי טייס מיומן. מוחמד בראכה וחבריו הוכשרו בידי האנשים שמכירים את הספיטפייר הכי טוב בעולם: מדריכי טיסה בריטיים. במשך שנים למדו להוציא 110% ממטוס הקרב האגדי, בשיטות המעולות שפיתח חיל האוויר המלכותי במשך כל שנות מלחמת העולם השנייה; בין השאר, למד איך לחמוק מאש תותחי הגנה אווירית. עבור צוותי הטייסות של מצרים, הפצצת תל אביב באותו בוקר היתה כמו לקחת סוכריה מתינוק אחרי ברית.

כשהתקרב מוחמד המאושר לתל אביב, זיהה בקלות את תחנת רידינג, ואחריה את שדה דב: גל התקיפה שבא לפניו כבר הספיק לפגוע במטוסי דקוטה ו-RWD13 שחנו לצד המסלול. עמודי העשן סימנו לו לאן לכוון, והטייס המצרי הטיל פצצות ואז יצא לים כדי להסתובב, לשוב ולצלוף במחנה הישראלי. בקלות התיישר, שם מטוס או מיכלית דלק בכוונת, והתקדם ביציבות לפי הספר - המטרה הלכה וגדלה בתוך הכוונת, עוד רגע תהיה בטווח; כבר מוחמד ליטף באצבעו את ההדק. פתאום הרגיש חבטה מוזרה, ומנוע הספיטפייר החל להיחנק; לפני רגע ורבע נשא את מוחמד ההמום בעוצמה של אלף סוסים, ועתה השמיע נחירות של חמור גוסס, מקסימום שניים. מה קרה שם? מי פגע במטוס הקרב ואיך?

כדי להסביר, נחזור תשע, כמעט עשר שנים אחורה: השנה היתה 1939 ובריטניה הבינה שעוד רגע תתלקח באירופה המלחמה הכי גדולה שראה העולם הזה. הכתר נעתר לבקשת היישוב היהודי, וצירף מתנדבים ישראלים לשורות הצבא המלכותי.

ככלל, הבריטים לרוב שמחו לגייס חיילים מקרב הקולוניות שכבשו: מה הטעם בלהיות אימפריה בלי כבושים שימותו במקומך. אבל ישראל היתה אופרה אחרת: גיוס יהודים נראה כתמיכה בריבונותם על האדמה הקדושה, והמצב היה נפיץ מאוד לאור הצורך בתמיכת עמי ערב במאמץ המלחמתי הקרוב. אז יהודים גויסו במשורה: הראשונים היו תריסר צעירים רעננים, אנשי ההגנה, שנבחרו להגיע ליחידה בה לא ילמדו לוחמת שדה - שאף מוסלמי לא יטען שהמלך נעמד לימין היהודים. איזה תפקיד קיבלו? תותחני נ"מ, לא פחות ולא יותר.

הם למדו איך לעבוד בצוות תותח 20 מ"מ, לקבל הנחיות כיוון ממכ"מ ומצוותי תצפית, והתגלו כתלמידים מעולים. עד מהרה צורפו עוד ישראלים ליחידות הנ"מ, הוסמכו בהפעלת תותחי 40 מ"מ וגם ציוד כבד יותר, ואף הוצבו בעצמם כמדריכים. עד סוף מלחמת העולם השנייה היו כ-300 לוחמי נ"מ ישראלים בצבא הבריטי, והם לא ירו רק באימונים: סיפרתי לכם איך מטוסי איטליה הפאשיסטית הפציצו את תל אביב וחיפה - ותותחני ישראל ירקו אש והדפו אותם לא פעם. בנוסף, השתלבו בפעילות גייסות בריטניה, התאמנו עם חיל האוויר המלכותי, והיו מהטובים ביותר בתחומם.

קצת לפני פרוץ מלחמת העצמאות, השיגו מבריחי ההגנה 24 תותחי היספנו-סויזה 404 בקוטר 20 מ"מ, כלי נפוץ מאוד במערך ההגנה האנגלי; וכדי לקדם את פני חילות האוויר הערביים בצורה המכובדת והראויה, גויסו והוכשרו צוותי נ"מ רבים גם מקרב הצברים, וגם מקרב רבבות העולים ששרדו את השואה והגיעו ארצה בדיוק בזמן. אחת העולות הללו היתה סלקה ורדה ינובסקי; רק בת 23 ועברית כמעט שלא הבינה, וגם ממש לא התעניינה במלחמות ואלימות לגוניה. אך עם הגיעה הבינה שני דברים: ישראל היא הבית, והבית זקוק לה. כך התגייסה והגיעה לקורס תותחני הגנה אווירית. היא למדה בו איך לזהות את המטוסים שלנו, של בריטניה (שעדיין הסתובבו בשטח) ושל האויב - והצטרפה לצוות היספנו-סויזה, שמנה חמישה: תותחן שכיוון וירה, טען שהחליף תופי תחמושת ועזר בתפעול מעצורים, שני חמשים שהעבירו תופים ומילאו בהם פגזים כשצריך, ומפקד שניהל את השאר.

בצוות הוצבה כחמשית, אף שלמדה תותחנות וגם הצטיינה באימונים. והסוללה שלה, שנפרסה בגזרת שדה דב ורידינג, ידעה בדיוק איך לפגוע במטוסי מצרים: החבר'ה הוכשרו בשיטה בריטית, בידי בוגרי הצבא הבריטי - והיה להם יתרון גדול במיוחד על פני כל טייס שבעצמו הגיע עם הכשרה בריטית.

מה שמחזיר אותנו אל מוחמד בראכה והספיטפייר המשתעל: פגז נשתל לו בתוך המנוע, קרע צנרת שמן ונוזל קירור, פיצח בוכנה, ותוך כמה רגעים כבר התמלא הקוקפיט של המצרי ההמום בעשן. במאמץ אדיר הצליח לגלוש ולנחות בחוף הרצליה - ולא אופתע אם שמע עד לשם את שאגות השמחה של ורדה וחבריה.

מוחמד נפל בשבי, ובשבילו המלחמה נגמרה. בחקירתו, ניסה להטעות וטען שבכלל לא בא מאל עריש אלא מאזור קהיר, ושאין שם בכלל מטוסי קרב מצריים ערוכים ומוכנים להפצצה.

צוות הנ"מ התל-אביבי האמיץ לא הספיק לנוח: בשעות הבאות הגיעו עוד שלושה גלי התקפה של מטוסי קרב ומפציצים מצריים - וזה היה, כאמור, רק היום הראשון של המלחמה. עד כמה השפיעה ההפלה המפתיעה הזאת?

לא נעים להודות, אבל לא יותר מדי: בהתאם לתורת הלחימה הבריטית שלמדו, טייסי מצרים פשוט הפציצו מגובה רב יותר כדי לצמצם את השפעת תותחני ההגנה הישראלים, ויעפי צליפה נמוכים בוצעו בזווית תלולה יותר, כדי לצמצם זמן חשיפה בדרך למטה. המתארים הללו פגעו במידת מה בדיוק ההפצצה וכנראה שצמצמו את הנזקים שנגרמו למערכים הצבאיים בארץ, אך האפקט העיקרי פה היה הפסיכולוגי: אנשי סוללות הנ"מ הנחושים הראו למצרים שכיבוש הארץ לא הולך להיות קל, ושלזלזל ביהודים זו טעות פטאלית - במיוחד כשהם מגינים על הבית. אבל לא שם נגמר סיפור ההפלה, הראשונה של כוחות הגנה ישראלים בארצם: תיעוד הקרב לא היה מדויק, כמו קרבות רבים אחרים באותם הימים - ובמשך יותר מחמישים שנה התווכחו ותיקי המלחמה מי באמת הפיל את הספיטפייר של מוחמד בראכה.

היו הרבה טוענים: גם צוות מקלענים במחנה תל השומר, גם חבר'ה עם רובה במחנה יונה שעמד היכן שכיום נמצא מלון הילטון, וגם רובאים בבסיס שדה דב עצמו - כולם נשבעו: אני יריתי, אני פגעתי, אני הפלתי את המטוס. ויכוחים כאלה מתקיימים גם בנקודות לחימה אחרות ממלחמת העצמאות. למשל, בקבוצת יבנה תקף ספיטפייר מצרי בהמשך מאי וחטף פגיעה קטלנית שריסקה אותו ליד גבעת ברנר - ועד היום לא ברור מי ירה; בקבוצה יודעים כולם שהגיבור הוא אברהם גרוסמן ומקלע הבזה שלו, שאת ההפלה תיעד היטב ביומנו.

בעצם כמעט כולם: חלק זוקפים את ההפלה ללבנה מסנברג שעמדה עם מקלע על מגדל המים של הקיבוץ. וחלק אומרים שראו את קצין הביטחון המקומי רץ אחרי הספיטפייר ויורה בו עם אקדח. ואחרים טענו שזה בכלל אליעזר לוי מקיבוץ גברעם עם מקלע MG250 גרמני. מלחמות לא מפסיקות להיות כאוטיות, גם הרבה אחרי שהסתיימו.

אך לחידת המטוס התל אביב נמצא פותר: בשנת 2000 שם ענף היסטוריה בחיל האוויר קץ לוויכוח - הספיטפייר נמשה מן המים, במטרה להשמיש אותו עבור חיל האוויר הישראלי, והמושים ראו שהמטוס ניזוק קשות. ישנה עדות על פגיעה של פגז 20 מ"מ במנוע, ולפי הערכה הסוללה האמורה היא זו ששמה את מוחמד במים.

אישית, תמיד הייתי בעד הסוללה האמורה - אבל אני חייב להודות שאני משוחד: ורדה ינובסקי-ארבל היא סבתא ורדה שלי. את הסיפור הזה שמעתי מפיה לראשונה כשהייתי בן חמש, אחרי שמצאתי אצלה בבוידעם מחברת ישנה, מלאה שרטוטים של מטוסים וכיתוב בפולנית. שאלתי, ודבריה הציתו אצלי תשוקה לעולם ההיסטוריה של התעופה הצבאית. כך שבעצם, סבתא ורדה היא גם סבתא של פרויקט "הקברניט". לאחר המלחמה תלתה את המדים, והקדישה את חייה לאהבה - לאנשים, לטבע, לאגדות וליופי; עד יומה האחרון היתה ילדה נצחית, לייב-אקשן גברת פלפלת. ובכל פעם שהפצרתי בה לספר שוב על הסוללה והספיטפייר המצרי, היה עלי להתאמץ; תמיד משכה בכתפיה, ולא הבינה למה להתעניין בסיפור כזה קודר מהעבר כשהחיים - גם אם קשים לפרקים - הם יפים, וקורים כאן ועכשיו.

אני מקדיש את הטור הזה לסבתא ורדה ארבל ז"ל, אותה תמיד אזכור מצחיקה ומחייכת - לה ולבני הדור שלה. ומכם אבקש: דברו עם הסבים שלכם כל עוד הם פה - ולא רק טלפון בשבת או שיחה מפוהקת בחגים; קחו יוזמה ותשאלו היכן היו בימים הדרמטיים של קוממיות וההתבססות ישראל.

זיכרו כמה צנועים היו הדורות לפנינו, ויתכן שסיפור מהמם ומיוחד לא היה עבורם ביג דיל - כשהם אלה שבנו את המדינה הזאת, הגנו עליה וסימנו לכולנו מהן עוצמה, נחישות ואהבת הארץ; לא תאמינו כמה השראה תקבלו מהסיפורים שלהם, ולאן היא תוכל להביא אתכם בעתיד. שימרו על עצמכם, היו עירניים ובעזרת ה' ננצח